حکومەتی دوای هەڵبژاردن لە عێراق.. عوسمانی حاجی مارف

سندوقەکانی دەنگدان لە تشرینی دووەمی ٢٠٢٥ دەکرێنەوە بە هەڵبژاردنی پەرلەمانی نوێ، بەڵام ئایا ئەمە کاتێکی گونجاوە و دەتوانرێت جێبەجێ بکرێت؟ بەتایبەتی کە عێراق لە دۆخێکی پڕ ئاڵۆزی و بارگرانیدایە، بەهۆی کێشەکانی ناوچەکە و ململانێی ئەمریکا و ئیسرائیل لە بەرامبەر ئێران و کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر عێراق، لەهەمانکاتدا قەیرانی ئابوری و سیاسی و کورتهێنانی دارایی و هەژمونی گەندەڵی لەتەواوی جومگە و دامودەزگاکانی دەوڵەتدا سایەی کردووە، لەلایەکی ترەوە بەرزبونەوەی ئاستی کێشە و ململانێی لایەنە سیاسییەکان، لە هێزە میلیشیا تائفی و ئیسلامی و قەومییەکان کە قەیرانی دەسەڵاتی سیاسیان قوڵتر کردۆتەوە، هەروەها فشاری شەقام و توڕەیی و بێزاری ناڕەزایەتی دانیشتوان کاریگەری جدیی لەسەر ئەم هەڵبژاردنە هەیە.

داتاکانی دارایی گشتی کە لەلایەن حکومەتی فیدراڵی عێراقەوە بڵاوکراونەتەوە دەریدەخەن کە حکومەتی ئێستا هاوشێوەی حکومەتەکانی پێشخۆی پێشکەوتنێکی کەمی لە گەیشتن بە هەریەک لە ئامانجەکان بەدەستهێناوە. لەئەنجامدا عێراق ڕووبەڕووی کورتهێنانێکی دارایی نوێ دەبێتەوە کە بەهۆی دابەزینی نرخی نەوتەوەیە، واتە بەمانەوەی نرخی نەوت لە دەوروبەری ٦٧ دۆلار بۆ هەر بەرمیلێک، داهاتی نەوت کە زیاتر لە ٩٣٪ ی کۆی داهاتی حکومەت لە ساڵی ٢٠٢٥ پێکدەهێنێت، چیتر بەس نییە بۆ دابینکردنی خەرجییە گشتییە پلان بۆ داڕێژراوەکان.

ئەم فشارە داراییە ئاماژەیە بەئەوەی کە حکومەتی سودانی هێشتا لە میراتی وابەستەیی بە نەوت ڕزگاری نەبووە، هێشتا خەرجکردنی موچە لە داهاتی نەوت دابین دەکات و نەیتوانیوە چاکسازی پێویست بە بنیاتنانی ئابوورییەکی گەشەسەندوو بەدەست بهێنێت. لەهەمانکاتدا چاوەڕوان ناکرێ هیچ حکومەتێک لەماوەی یەک خولی چوار ساڵی داهاتودا دوای ئەم هەڵبژاردنە چارەسەری ناهاوسەنگی باری ئابوری عێراق و پرسە داراییەکانی بکات، بەڵام گەر هەر حکومەتێک پێکهات، دەبێت بتوانێت دەرفەت بقۆزێتەوە و بەرپرسیارێتی دەستپێکردنی چاکسازی ئابوری لە ئەستۆ بگرێت، ئەمەش لەم دۆخە نالەباری ئێستاو دەسەڵاتێکی پەرشوبڵاوی چەند جەمسەری پێکهاتو لە هێزی میلیشیا، نەخشەیەکی سەخت دەبێت.

لە دوای ڕووخانی سەدام لە ساڵی ٢٠٠٣وە، بە حساب دەبوایە عێراق

دوو ئامانجی گەشەپێدان بەیەکەوە گرێبدات، یەکەمیان دوورکەوتنەوە لە مۆدێلی ئابوری ڕەیعی بە بوژاندنەوەی کەرتەکانی وەبەرهێنانی غەیرە نەوت و کەمکردنەوەی پشتبەستنی زۆر بە هەناردەی نەوتی خاو. دووەمیان دابینکردن و پەرەپێدانی ژێرخانێک کە پێویستە بە بەدیهێنانی ئەم گۆڕانکاریە.

هەڵبەتە چارەسەرە پێویستەکان ناسراون، گەر بەمجۆرە حوکمرانیەی لایەنە سیاسیەکانی ئێستا عێراق قەتیس نەبوایە، بەڵام ئاڵوگۆڕەکان سەختی لەخۆیان دەگرن بەهۆی سروشتی ئابووری و سیاسی کە لەدوای ساڵی ٢٠٠٣ سەریهەڵدا، کە داگیرکاری ئەمریکاو وێرانکاری عێراق و دواتر دەخالەت و باڵادەستی کۆماری ئیسلامی ئێران، دۆخێکی تەواو جیاوازی لە ململانێی هێزی میلیشیای تائفی خستە سەر شانۆی سیاسی عێراق، کە جگە لە تاڵانچێتی و بازرگانی بە نەوت ڕێگایەکی تریان نەگرتەبەر، لە پێناو بەدەستهێنانی داهاتێکی زۆر لە کورترین ماوەدا، ئەمەش گەورەترین بەربەست بووە بۆئەوەی حکومەتە یەک لە دوای یەکەکان نەتوانن و نەیانەوێت چاکسازی ئابوری و گەشەپێدانی جددی جێبەجێ بکەن.

جگە لەوەش سیستەمی پارچەپارچەکراوی پشکی سیاسی کە دامەزراوەکان بە درێژایی هێڵە تائیفی و نەتەوەییەکان دابەش دەکات، بەردەوامە لە بەهێزکردنی تۆڕی تایبەتی بەرپرسانی لایەنەکان کەوەک بەشی دەرەبەگەکان خۆی دەنوێنە، لەهەمانکاتدا وەزارەتەکان وەکو وەزارەتێکی حزبی مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت، کە زیاتر خزمەت بە بەرژەوەندیە حزبیەکان دەکەن، نەک بەرژەوەندی گشتی.

ئەم پارچەپارچەبونە دامەزراوەییە ڕێگەری دەکات لە بڕیاردانی یەکگرتوو و تا ڕادەیەکی زۆر بەرپرسیارە لە تەحەدای بنەڕەتی گەندەڵیەکی بەربڵاو، زۆرجار گرێبەستی دابینکردن بریتیە لە هەڵاوسانی بودجە و دەستکاریکردن و بەرتیلدانی سیاسی بە دابینکردنی بودجە بۆ پارتە سیاسیەکان و گروپە چەکدارەکان.

هەروەها دەزگاکانی چاودێری وەک کۆمسیۆنی دەستپاکی و دەستەی باڵای وردبینی دەسەڵاتی جێبەجێکردنیان نییە، پەرلەمان لەبەردا ناتوانێت ڕۆڵێکی چارەنوسساز بگێڕێت و دەوری هەبێت، جگە لە پاشکۆبون بە بەرپرسە میلیشیاکانی حزبە دەسەڵاتدارەکان.

داڕشتنی یاسای دارایی نیشتمانی و دیاریکردنی چۆنیەتی دابەشکردنی سامانی گشتی، تادێت نرخێکی بەرزتر لەسەر بودجەی دەوڵەت دەکەوێت و قەیران زیاتر دەهێنێت، ئەمەش حکومەتی فیدراڵی دەکاتە بارمتەی ناجێگیری بازاڕەکانی وزەی جیهانی، کە لە ئێستاوە بووەتە هۆی دووبارەبوونەوەی قەیرانی دارایی ساڵی ٢٠١٥.

نەمانی متمانە بە دامەزراوە گشتیەکان بەهۆی کڕین و فرۆشتنی پۆستە

وەزاریەکان لەکاتی دانوستانەکانی پێکهێنانی حکومەتدا خراپتر و گەندەڵتر بون، کە بەجۆرێک ئەم پرۆسەیە ڕۆشتووە هیچ حکومەتێکی ئایندە ناتوانێت بەرەنگاری بکات یان دەستبەرداری بێت، بەڵکو تەنها ڕێگا ئەوەیە کە دەبێت تەواوی پێکهاتەی حکومەتی ئێستا ڕاماڵرێت.

ئەوەی جێگای سەرنجە، ئابوری سیاسی عێراق ڕەگ و ڕیشەی لاوازی ئیدارە داراییەکەی وەها ڕون دەکاتەوە، کە داینامیکی ڕەیعی خەرجێکی زیاد لە پێویستی بۆ دەوڵەت دروست کردووە، هەروەها زیاتر لە ٤٠٪ هێزی کاری عێراق لە کەرتی گشتی یان کارگە دەوڵەتیەکان دامەزراون و ئەم دووەمەیان ٥٩٪ی کۆی خەرجیەکانی حکومەتی فیدراڵی لە نیوەی یەکەمی ساڵی ٢٠٢٥دا پێکهێناوە، ئەمەش بوارێکی کەم بۆ وەبەرهێنانی درێژخایەن دەهێڵێتەوە، لەکاتێکدا هەر هەوڵێک بۆ کەمکردنەوەی یارمەتیەکان یان داڕشتنەوەی مووچە دەتوانێت کاردانەوەی نەرێنی گشتی لێبکەوێتەوە.

هەرچەندە حکومەت چەند ڕێوشوێنێکی کورتبینانەی گرتۆتەبەر، بەڵام ناتوانێت کە ڕەگ و ڕیشەی دووبارەبوونەوەی قەیرانە داراییەکان چارەسەر بکات، لەوانە کەمکردنەوەی خەرجیەکانی وەبەرهێنانی گشتی، ئەولەویەتدان بە کەمکردنەوی خەرجیە بنەڕەتیەکانی ئێستای وەک مووچە و خانەنشینی، کە زیاتر لە ٦٠٪ ی کۆی خەرجیەکانی بودجەی ساڵی ٢٠٢٤ی پێکهێنابوو، لەهەمانکاتدا کەمکردنەوە یان دواخستنی بودجە بۆ پڕۆژەکانی گەشەپێدان کە گرنگن بۆ بنیاتنانی ئابوریەکی هەمەچەشن.!

ئەم نەخشانە ڕەنگدانەوەی ئابوریەکی سیاسیە کە بەرژەوەندی تەسک و کورتبینانە و ڕەفتاری ڕەیعی و دیسیپلینێکی دارایی ناسک بەڕێوەی دەبات، کە هەموو ئەمانە ڕێگرن لە بەردەم گەشەی ئابوری و لەهەمانکاتدا ڕێگرن لە چارەسەرکردنی ناهاوسەنگیە ئابووریەکان.

حزبە دەسەڵاتدارەکان و هێزە میلیشیاکان کۆنترۆڵی خۆیان بەسەر وەزارەتەکاندا قۆستۆتەوە بەدامەزراندنی کەسانی سەربەخۆیان لە پۆستە باڵاکانی خزمەتگوزاری شارستانی کە بە "پلەی تایبەت" ناسراون، ئەم پۆستانە وەک ڕێڕەوێک بۆ دەستڕاگەیشتن و دابەشکردنی سەرچاوە گشتیەکان، بە چەسپاندنی تۆڕی تایبەت و توندکردنەوەی دامەزراوە گەندەڵیەکان کاردەکەن.

بەجیا لەم دۆخە ئابوری و داراییەی بیست ساڵە لەژێرسایەی ڕەحمی کۆنترۆڵی بەڕێوەبەرایەتی حزبە دەسەڵاتدارەکان و هێزە میلیشیاکاندایە، کە ئێستا گەیشتووە بەوپەڕی قەیران و نائارامی و کاریگەری لەسەر ململانێی لایەنەکان دەبێت لەم هەڵبژاردنەدا، لەهەمانکاتدا گۆڕانی هاوکێشەی سیاسی و هاوسەنگی هێزەکان، دۆخێکی

تازە لە دۆخی سیاسی ئێستای عێراق و ناوچەکە هێناوەتە پێشەوە، کە ململانێی لایەنەکان لەم دەورەی هەڵبژاردنەدا، تەواو جیاواز دەبێت لەچاو دەورەکانی ساڵانی پێشوودا، واتە بەجیا لەم ئاڵۆزی دۆخە ئابوریە، لە هەمانکاتدا گروپەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی کە ئێستا پێکهێنەری حکومەتی عێراقن، هەروەها هێزەکانی حەشدی شەعبی، دەرگیری چەندین کێشەی جدین، لەلایەک زەحمەتە ئەو هێزانە دوای ئەو ئاڵوگۆڕانەی لە ئاکامی شەڕی ئیسرائیل و ئێراندا پێشهاتووە، بتوانن یەکگرتوبن و یەک لیست بن لەم هەڵبژاردنەدا، هێزەکانی حەشدی شەعبیش لەژێر کاریگەری مەترسی هەڕەشەی ئەگەری هەڵوەشاندنەوەن لە ڕێگەی لێدانی ئەمریکاو ئیسرائیلەوە.
جگە لەوانەش لایەنە کوردییەکان هەرچەندە تائێستا نەیانتوانیوە، لە هەرێمدا حکومەت پێکبهێننەوە، لەهەمانکاتدا دۆخی ئابوری و سیاسیان لە دۆخی ئابوری و سیاسی لایەنەکانی عێراق باشتر نییە، بۆیە ناتوانن ڕۆڵێکی ئەرێنی و بەشدارییەکی سەرکەوتوویان هەبێت لەم هەڵبژاردنەدا.
هەرچەندە لەسەرەتادا پێشبینی ئەوە دەکرا کە موقتەدا سەدر بەشداری لەم هەڵبژاردنەدا بکات، بەڵام پاش هیرشکردنێکی توند بۆ سەر تەواوی لایەنەکان بەوەی دزو گەندەڵن و بە هۆکاری شێواوی دۆخی عێراق وەسفیان دەکات، جارێکی تر ڕایگەیاند کە بەشداری ناکات.
لە ڕۆژی ٣ی ئەکتۆبەر لە سەرانسەری عێراق و هەرێم، بانگەشەی هەڵبژاردن بۆ خولی شەشەمی پەرلەمانی عێراق دەستی پێکرد، تاوەکو ٨ی تشرینی دووەم بەردەوام دەبێت، بەجیا لەوەی پێشبینی ئەرێنی ناکرێت کە ئەم بانگەشەیە بە دۆخێکی ئارامدا تێپەڕێت، لەهەمانکاتدا بەگشتی مەترسی ئەوە هەیە، گەر هەڵبژاردن تێپەڕێنرێت، یان دوای هەڵبژاردن گەر حکومەتیش پێکبێت، دۆخی سیاسی ناوچەکە و عێراق سەختی دەخاتە بەردەم چۆنیەتی پێکهێنانی حکومەتێک کە بتوانێت عێراق لە پێکدادن و شەڕو گێژاو ناسەقامگیری سیاسی بپارێزێت.